

საქართველოში ფრანცისკელ მისიონერთა დაფუძნების ახლებური ნაკითხვა

საკვანძო სიტყვები: ფრანცისკელები, ფრანცისკე ასიზელი, კათოლიკე მისიონერები, მისიონერული ორდენები, მათხოვრული ორდენები, რუსუდან მეფე, პაპი გრიგოლ IX, კათოლიკური ეკლესია, ქართული ეკლესია

Keywords: Franciscans, Francis of Assisi, Catholic missionaries, missionary orders, mendicant orders, King Rusudan, Pope Gregory IX, Catholic church, Georgian church

XIII საუკუნე კათოლიკური ეკლესიისათვის ერთგვარი ძვრებისა და ახალი დაბრკოლებების წარმოშობის ხანა იყო. ამ პერიოდში ადგილი ჰქონდა რიგი ახალი ერეტიკული მოძრაობების აღმოცენებას, რომლებიც თავიანთი არსით საფრთხეს უქმნიდნენ კათოლიკე ეკლესიას. ამ მხრივ, ნიშანდობლივია კათარები, ვალდენსები, ალბიგოელები და სხვა. ყოველივე ამას დაემატა ჯვაროსნული ლაშქრობის დრამატული მოვლენები, რის შედეგადაც, წინარე პერიოდებთან შედარებით, აშკარად დაეცა რომის პაპის ავტორიტეტი. ამ ყოველივეს ასევე დაერთო მუსლიმთა მხრიდან მომდინარე საფრთხე.

შექმნილ ვითარებაზე, კათოლიკე ეკლესიის დაკნინებული ავტორიტეტის გაზრდის თვალსაზრისით, გარკვეული გავლენა მოახდინა ჯოვანი დი პიეტრო დი ბერნარდონემ, იგივე ფრანცისკე ასიზელმა (1181/1182-1226),¹ რომელსაც „ყველაზე სანდომიან წმინდანს“ უწოდებდნენ (Гыцев 2007: 78). ის იდეურად დაუპირისპირდა ფეოდალური საზოგადოების ფუფუნებით მისწრაფებებს და უბრალოებისა და რაციონალიზმის დამცველად გამოვიდა. მოკლედ რომ ვთქვათ, ფრანცისკე არსებული მდგომარეობის გამომწვევ მიზეზად მიიჩნევდა საზოგადოებაში იმ ცოდნის გაქრობას, რომელიც მათ მაცხოვარმა არგუნა, რაც იმდროინდელ ევროპაში (და არა მხოლოდ ევროპაში) გაუნათლებლობით შეიცვალა (Кравцова 2018: 111). საკუთრივ ხსნას, ის ხედავდა არა იარაღსა და ომში, არამედ ხალხში სახარების იდეალის ქადაგებაში. ამ იდეით შთაგონებულმა ფრანცისკე ასიზელმა სათავე დაუდო „ფრანცისკელთა მათხოვრულ ორდენს“ (მინორიტთა ორდენი – ე. წ. მცირე

¹ მის საპატივსაცემოდ ამჟამინდელმა რომის პაპმა 2013 წელს პაპად არჩევისას მიიღო სახელი ფრანცისკე.

ძმობა), რომელმაც თავისი სამწყსო საქმიანობა XIII საუკუნის 20-იან წლებში დაიწყო.¹ აქვე წინასწარ აღვნიშნავთ: ორდენის წესდება (მასზე საუბარი ქვემოთ გვექნება), უპირველეს ყოვლისა, მიზნად ისახავდა პაპის ავტორიტეტის დაცვას. ამ უკანასკნელის ძირითად ინტერესებში კი კათოლიკე ეკლესიის ძალაუფლების მაქსიმალურად გაზრდა-გაფართოება და უნიის² საფუძველზე ეკლესიათა გაერთიანება შედიოდა.

სტატიაში, დასახული მიზნიდან გამომდინარე, უპირველეს ყოვლისა, ვსვამთ ორ მთავარ კითხვას: პირველი – რა მიზნები ამოძრავებდათ ფრანცისკელთა ორდენის კათოლიკე მისიონერებს საქართველოში და იყვნენ თუ არა ისინი რომის წმინდა ტახტის მიერ გამოგზავნილნი ქართველთა შორის კათოლიკობის გასავრცელებლად და ეკლესიათა უნიის საქადაგებლად? მეორე – რა რელიგიურ მიზანს ისახავდა ქართული მხარე პაპობასთან და კათოლიკურ სამყაროსთან კავშირში?

ამ კითხვებზე ჩვენეული პასუხის გასაცემად, საჭიროდ მივიჩნევთ ფრანცისკელთა ორდენის ადრეული საქმიანობის წარმოჩენას. როგორც უკვე ითქვა, ორდენი ასპარეზზე 1223 წლიდან გამოვიდა. მისი საქმიანობა, რომელიც ფრანცისკე ასიზელის თავდაპირველ იდეას ეფუძნებოდა და მხოლოდ მქადაგებლობით შემოიფარგლებოდა. ორდენის წარმომადგენლები მზად უნდა ყოფილიყვნენ შორ მანძილზე გადასაადგილებლად. სათავეში მას ედგა წევრების მიერ არჩეული გენერალი, ხოლო მათ მიზანს წარმოადგენდა ეკლესიის ავტორიტეტის ამაღლება და წარმართებს, ერეტიკოსებსა და ურწმუნოებს შორის სახარების ქადაგება და აღსარების მიღება (Кравцова 2018: 55-58). ორდენი ურწმუნოებად სარაცივნებს (მუსლიმებს), ერეტიკოსებად ერესის მატარებლებს,³ წარმართებად კი ე. წ. ურწმუნოებს მიიჩნევდა. შესაბამისად, მათი ძირითადი საქმიანობაც სწორედ ამ წრით შემოიფარგლებოდა. მოღვაწეობის პირველ ეტაპზე არანაირი ადგილი არ ჰქონდა პროზელიტიზმს – ე. ი. უნიის ქადაგებას; ორდენის წარმმართველ იდეას სახარების ზედმიწევნითი გაგების გზით განათლების ფართოდ „მოფენა“ წარმოადგენდა.

დაკიდევ, ვინაიდან ორდენის დაარსება დაემთხვა ჯვაროსნული

¹ ორდენის წესდება საბოლოოდ დაამტკიცა პაპმა ჰონორიუს III-მ 1223 წელს.

² აღმოსავლური ეკლესიების დასავლურთან გაერთიანება და მათი მოწყობა კათოლიკურ პრინციპებზე.

³ აქ აღსანიშნავია, რომ ისინი ერეტიკოსებად თვლიდნენ სომხებსაც, იმისდა გამო, რომ ამ უკანასკნელთა ეკლესია იყო მონოფიზიტური.

ლაშქრობების ეპოქას (უფრო ზუსტად კი მეხუთე ჯვაროსნულ ლაშქრობას (1217-1221), მათ ქადაგებაში დიდი ადგილი ერთმა მთავარმა იდეამ დაიკავა – კერძოდ, „...მათ ეკისრებოდათ ჯვაროსნული ლაშქრობის ქადაგება“ (Paviot 2009: 868).

ორდენის პრინციპებიდან გამომდინარე,¹ მის წარმომადგენლებს არავითარ შემთხვევაში არ უნდა მოეთხოვათ გასამრჯელო და მხოლოდ მოწყალების ხარჯზე უნდა ეცხოვრათ.² შემდგომ ეტაპებზე კი, როდესაც ორდენი უკვე ევროპის ფარგლებს გარეთ იწყებს მისიონერულ საქმიანობას, ბევრი პრინციპიც იცვლება. კერძოდ, ძირითადი ცვლილება შეეხო კათოლიკობისა და ეკლესიათა უნიის ქადაგებას. თუკი ფრანცისკელთა მოღვაწეობის პირველი ეტაპის დასრულების ზღვრად ავიღებთ 1247 წელს, მაშინ გამოდის, რომ ორდენის მისიონერული საქმიანობა კლასიკური ფორმით ყალიბდება მონღოლების შემოსევების შემდგომ (Gratien 1928: 145-149, 674).

შესაბამისად, ფრანცისკელები ამ დასახულ მიზანს ერთმნიშვნელოვნად მხოლოდ მშვიდობიანი გზებით ახორციელებდნენ. მაგალითისათვის შეგვიძლია მოვიყვანოთ ფრანცისკე ასიზელის ჩასვლა ეგვიპტეში 1219 წელს და მისი შეხვედრა სულთან ალ-კამილთან. როგორც ცნობილია, მისიონერი მას ესაუბრა ქრისტიანობის მიღების მნიშვნელობასა და აუცილებლობაზე.

რაც შეეხება ორდენის ერთ-ერთ ყველაზე დამახასიათებელ პრინციპს, იგი მდგომარეობდა სამეფო ხელისუფლებისა და მისი ინტერესების დაცვაში. ამის დამადასტურებელ ყველაზე ნათელ მაგალითს წარმოადგენს საფრანგეთის სუვერენთა შემთხვევა. თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ საფრანგეთი იყო პირველი ქვეყანა, რომელმაც კარი გაუღო ორდენსა და მის მისიონერებს. საგულისხმოა, რომ პარიზის უნივერსიტეტის დაარსებიდან მოყოლებული, პირველი მასწავლებლები ფრანცისკელები იყვნენ. აქედან მოკიდებული ამ ორდენის მამები მუდმივად ედგნენ გვერდში სამეფო ხელისუფლებას და მის ინტერესებს იცავდნენ. კიდევ მეტი, საფრანგეთის მეფეებს (უპირველეს ყოვლისა, ლუი IX წმინდას) ისინი, ე. წ. საქმეთა გამომძიებლებად ჰყავდათ დანიშნული. ეს ნიშნავს, რომ საგრაფოებში გრაფების მიერ აკრეფილი გადა-

¹ სულ შედგებოდა 27 წესდებისაგან, რომელიც გარკვეულ სახეცვლილებას განიცდის ორდენის არსებობის მომდევნო ეტაპებზე.

² სწორედ ამის გამო, პაპობა თავდაპირველად არ უწყობდა ხელს ორდენის საქმიანობას – მიიჩვედა, რომ მხოლოდ მოწყალების ხარჯზე ვერ შეძლებდნენ მისი წევრები თავის გატანას და ბოლოს მაინც საეკლესიო ხარჯებით იქნებოდნენ დასაფინანსებლები.

სახადის კონტროლი სწორედ ფრანცისკელთა ვალდებულებას წარმოადგენდა. რით იყო განპირობებული მონარქთა მხრიდან „მათხოვრული ორდენის“ წარმომადგენელთა მიმართ ასეთი ნდობა? საფრანგეთის მეფეები კარგად ხედავდნენ, თუ რა ძალად შეიძლებოდა ჩამოყალიბებულიყვნენ მისიონერები და მათი გვერდით ყოლა მეტად სასარგებლო ეკონომიკურ საქმედ მიაჩნდათ. ეს ეფუძნებოდა იმ წარმოდგენას, რომ ორდენის წევრებს არ გააჩნდათ მატერიალური ინტერესი და შესაბამისად ადგილი არ ექნებოდათ მათი მხრიდან ქონების მითვისებას. ამიტომ მათ მშვიდად ანდობდნენ აღნიშნულ საქმეს (Кравцова 2018: 259-265).

ახლა ვნახოთ, თუ რა ვითარებაში აღმოჩნდნენ ფრანცისკელი მისიონერები საქართველოში. არსებული წყაროების მიხედვით, საქართველოში ფრანცისკელთა პირველი გამოჩენა 1221 წლით თარიღდება. ეს გახლდათ პადრე იაკობ დე რუსანო,¹ რომელიც ფრანცისკელთა საქართველოში მოღვაწეობის მთელი პირველი ეტაპის განმავლობაში აქ იმყოფებოდა, შეიძლება ითქვას, მისიონის მთავარ მოქმედ პირად. წყაროს მიხედვით: „... საქართველოში იმყოფებოდა უსაყვარლესი შვილი იაკობ დე რუსანო დომინიკელთა ორდენიდან, რომელიც თავის ჩანაწერებში მაღალ შეფასებას აძლევს ქართველებს“ (ტაბალუა 1984: 74).² ჭიროლამო გოლუბოვიჩი კი ასახელებს „...ძმა ჯაკომოსა და მისი მეგობრების მისიონს საქართველოში“ (Golubovich 1906: 113). ერთი სიტყვით, ჯერჯერობით, არ გაგვაჩნია არც ერთი წყარო, რომელიც დაგვარწმუნებდა, რომ პირველი ფრანცისკელი ორდენის მამები გამოიგზავნენ წმინდა ტახტის მიერ.

უნდა ვიფიქროთ, რომ ჯაკომო დე რუსანოს საქართველოში ჩამოსვლის ორივე ეს შემთხვევა დაკავშირებულია უშუალოდ მისიონერის პირად ინიციატივასთან და არა ორდენის გენერლისა თუ პაპის ბრძანებასთან. თუ გავითვალისწინებთ იმ ფაქტს, რომ 1217 წლიდან ფრანცისკელები მოღვაწეობდნენ სირიასა და ეგვიპტეში, ძნელი არ უნდა იყოს მათი საქართველოში დაინტერესების წარმოდგენაც. ამის დამადასტურებელ არგუმენტად შეგვიძლია მოვიყვანოთ შედარებით მო-

1 იგივე ჯაკომო და როსანო – „და“, „დე“, იტალიურში მიუთითებს სადაურობაზე; შესაბამისად, ჯაკომო წარმოშობით როსანოდან იყო (დოკუმენტებში „დი როსანოც“ გვხვდება (ტაბალუა 1987: 16).

2 ილია ტაბალუას მოცემული ცნობა მოძიებული აქვს ლუკა ვადინგოს წყაროთა კრებულში (Waddingo Luca, *Annales minorum*), მაგრამ მითითებული აქვს 1211 წელი, რაც 1221 წელთან შედარებით, ნაკლებად სარწმუნოდ უნდა მივიჩნიოთ.

გვიანო პერიოდის დოკუმენტი (მასზე ყურადღებას ქვევით კიდევ უფრო საფუძვლიანად გავამახვილებთ): „იმ დროს, როდესაც გრეგორიო თავის ლეგატებს ნიკეაში აგზავნიდა, რომში გამოჩნდა მინორიტი ჯაკომო და რუსანო, რომელიც დაბრუნდა აზიის ყველაზე იდუმალი მხარიდან ... მოღვაწეობდა იმ მხარეებში და ითხოვდა ახალი მუშაკების გაგზავნას“ (Marcellino 1858: 215). ვიზიარებთ იმ აზრს, რომ ფრანცისკელ მამებს განსაკუთრებული ინტერესი ექნებოდათ იმ ქვეყნის ნახვისა, სადაც ცხოვრობდნენ ჯვაროსანთა მოკავშირე ქრისტიანები (პაპაშვილი 2019: 147), ხოლო ჯვაროსნებისა და მისიონერების საერთო ინტერესებსა და კავშირზე ზემოთ გავუსვით ხაზი.

აქედან გამომდინარე, მისიონერები საქართველოში, ოფიციალური ურთიერთობების დაწყებამდე (1234 წ.), ორჯერ იყვნენ. საინტერესოა, თუ როგორი უნდა ყოფილიყო ამ ფაქტისადმი საქართველოს სუვერენის დამოკიდებულება. ხედავდა თუ არა ხელისუფალი კათოლიკე სასულიერო მოღვაწეების საქმიანობას, როგორც საფრთხეს ქვეყნის სარწმუნოებისადმი და აღიქვამდა თუ არა მათ, როგორც რომის პაპის მიერ წარგზავნილებს, რომელთაც უნდა მიეღოთ მონაწილეობა მისი მთავარი მიზნის მიღწევაში – მართლმადიდებელი ეკლესიის კათოლიკე ეკლესიის გავლენის ქვეშ მოქცევაში?

ყველა მოვლენა, რომელიც დასმული კითხვის კონტექსტში განვითარდა, მხოლოდ საპირისპიროს მოწმობს. უნდა ვიფიქროთ, რომ რუსუდან მეფე (1223-1245), პირველ რიგში, ყურადღებას ფრანცისკელთა ორდენის ბუნებას მიაქცევდა. ზემოთ დასახელებული პრინციპებიდან გამომდინარე (სამეფო ხელისუფლებისადმი ორდენის დამოკიდებულება, პაპის ავტორიტეტის დაცვა, წარმართებს, ერეტიკოსებსა და ურწმუნოებს შორის ქრისტიანობის ქადაგება), რუსუდან მეფეს არ უნდა გასჩენოდა მათდამი უარყოფითი დამოკიდებულება და წინააღმდეგობის გრძნობა. ვფიქრობთ, ამით გავეცით პასუხი შესავალში დასმულ პირველ მთავარ კითხვას.

მეფესა და დონ ჯაკომოს შორის ადგილი აუცილებლად უნდა ჰქონოდა პირად კონტაქტს (წინააღმდეგ შემთხვევაში, მეფე, პირველ რიგში, საფუძვლიანად ვერ ჩასწვდებოდა ორდენის ბუნების თავისებურებებს), რომლის შესახებაც, ცნობები, სამწუხაროდ, ჩვენამდე არ არის მოღწეული. მომდევნო ეტაპი კი დადგა 1232 წელს. ამ დროისათვის ჯაკომო უკვე ბრუნდება რომში და პაპს მოახსენებს, რომ საქართველოს მეფე „პატივით ეპყრობოდა ორდენის მისიონერებს და იმ შრომას,

რომელსაც მათი საშუალებით ეწეოდა რომის პაპი“ (ტაბალუა 1987: 16).¹ ისტორიოგრაფიაში აღიარებულია, რომ თითქოს ჯაკომო და რუსანო გამოგზავნა რომის წმინდა ტახტმა და იგი თავიდანვე უშუალოდ პაპის ბრძანებით მოქმედებდა, მაგრამ წყაროებით ეს არ დასტურდება. მოვლენების შემდგომი განვითარების წარმოსაჩენად აუცილებლად უნდა მოვიყვანოთ მარჩელინო და ჩივეცას კრებულში მოცემული ცნობა, რომელზეც ზევით, ნაწილობრივ, უკვე გვქონდა საუბარი. პაპთან მისული ჯაკომო მას მოახსენებდა, რომ: „საქართველოს მეფე ითხოვდა ღვთის ამ მოციქულების გამოგზავნას. ამის მოსმენით ცრემლმორეულმა და გახარებულმა პაპმა ბერი ჯაკომო გულში ჩაიკრა“ (პაპაშვილი 2019: 145). აქედან შეგვიძლია გამოვიტანოთ დასკვნა, რომ რუსუდანმა ჯაკომოს, 1228 წლის შემდგომ, პაპ გრიგოლ IX-სთან (1227-1241) გაატანა წერილი, რომელშიც ითხოვდა საქართველოში მისიონერების გამოგზავნას, თუმცა ამგვარი წერილი დღემდე არ არის მოღწეული. თუ ამ ფაქტს რეალობად მივიჩნევთ, მაშინ უნდა დავასკვნათ, რომ რუსუდან მეფე რომის პაპს სთხოვდა ფრანცისკელი მისიონერების საქართველოში გამოგზავნას. აქედან გამომდინარე, დგება ლოგიკური კითხვა: რამდენად იყო მეფის ეს ნაბიჯი განპირობებული ეკლესიათა უნიის ინტერესებით?

ამ კითხვაზე პასუხის გაცემაში აუცილებლად დაგვეხმარება „დიდი სქიზმის“ შემდგომი მოვლენების ზოგადი სურათის წარმოჩენა.

კარგად ცნობილია, რომ 1054 წლის „დიდი სქიზმით“ მოხდა ქრისტიანული ეკლესიის დასავლურად და აღმოსავლურად დაყოფა. 1204 წლის კონსტანტინოპოლში მოწყობილი მეოთხე ჯვაროსნული ლაშქრობის შემდეგ კი ბერძნულ და ლათინურ ეკლესიებს შორის განხეთქილება საბოლოოდ დასრულდა.² სწორედ ამ უკანასკნელ მოვლენას აქვს ჩვენთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა.

უპირველეს ყოვლისა, სწორედ მეოთხე ჯვაროსნულმა ლაშქრობამ გამოავლინა ის ძირითადი განსხვავებები, რომელიც არსებობდა ორ ეკლესიას შორის: „ზღვის იქით“ ვითარება კიდევ უფრო რთულად იყო. ჯვაროსნულმა ლაშქრობებმა ლათინებს დაანახეს აღმოსავლელ ქრისტიანების სარწმუნოებრივი განსხვავებები, რომლებიც არსით ბერძნულ ეკლესიასთან უფრო იყო ახლოს“ (Richard 1977: 4). იმავე წყა-

¹ ცნობები შეგვიძლია ვნახოთ გირელამო გოლუბოვიჩის წყაროთა კრებულში, გვ. 292.

² ის ცვლილებები, რომელიც 1054 წლის შემდეგ ნელ-ნელა იქნა შეტანილი რომის კათოლიკური ეკლესიის წესებში, საბოლოოდ კანონიკურად მიღებულ-დამტკიცებული იქნა 1215 წლის ლატერანის საეკლესიო კრებაზე.

როს მოწმობით, ჯვაროსნული ლაშქრობის ხელმძღვანელები იმდენად შეშფოთებული იყვნენ, რომ ანტიოქიიდან პაპ ურბან II-ს სწერდნენ და სთხოვდნენ მიეღოთ მისგან მითითებები, თუ რა ზომებისათვის უნდა მიემართათ ამ „ერესის“ მატარებელთა წინააღმდეგ. ფრანგი ისტორიკოსის ჟან რიშარის თქმით, ბერძნებისათვის მთავარი პრობლემა იყო ის, რომ მათთვის ერთი სარწმუნოების მქონე ეკლესიას მხოლოდ ერთი საეპისკოპოსო იერარქია უნდა ჰქონოდა. გარდა ამისა, აღმოსავლეთის სხვა ეკლესიები, რაც მთავარია, ინარჩუნებდნენ ავტორიტეტს (მათთვის ეს საკითხი განხილვის საგანსაც არ წარმოადგენდა). შესაბამისად, 1204 წლის მოვლენებმა საბოლოოდ მოახდინა ეკლესიათა განყოფა. ბიზანტიელებმა დასავლეთი მტრულ ბლოკად ჩათვალეს (სხვაგვარად არც იყო მოსალოდნელი, რამეთუ ლათინებმა კონსტანტინოპოლი საკუთარი იმპერიის დედაქალაქად გადააქციეს).

საინტერესოა, თუ რა პოზიცია ეკავა საქართველოს ამ რთულ ვითარებაში. ქართული ეკლესია 1054 წლის „სქიზმის“ შემდგომ ხდება ბერძნული ეკლესიის პრინციპებზე მოწყობილი – ბერძნული „სქიზმის“ მიმდევარი;¹ ფორმალურად არ ემორჩილება რომის ეკლესიას; არ აღიარებს „ფილიოკვეს“.² მაგრამ ამავდროულად ქართული ეკლესია ბერძნების მსგავსად არ კიცხავდა კათოლიკე ეკლესიის დოგმებსა და წეს-ჩვეულებებს. მეტიც, ჩვენს ხელთ არსებული არც ერთი წყარო არ ადასტურებს, რომ მხარეები დოგმატურ საკითხებზე დაობდნენ, ან რომ მათ შორის რაიმე სახით არსებობდა დაპირისპირება და უთანხმოება.

რომის წმინდა ტახტისათვის ჯერ კიდევ XII საუკუნის მიწურულიდან კარგად იყო ცნობილი ქართული ეკლესიის ზოგადი სახე. პაპს არა ერთი დასავლელი დიპლომატის, ლეგატის, ჯვაროსნის, მისიონერის, მოგზაურის, პილიგრიმისა თუ რაინდისაგან ჰქონდა ინფორმაცია, რომ ქართველები სარწმუნოებაში მისდევდნენ ბერძნულ ტრადიციას. XII საუკუნის დასასრულით დათარიღებული ერთ-ერთი ანონიმური წყაროს მიხედვით „(ქართველები) დიდი ბრწყინვალეობით სცემენ თაყვანს წმინდა გიორგის... საერთოდ ყველა საკითხში ბერძნებს ბაძავენ...“ (თვარაძე 2004: 139). ჟაკ დე ვიტრი კი 1210 წელს გვაუწყებს: „ქართველები ... განსაკუთრებით მოწინებით ეპყრობიან და ეთაყვანებიან წმინდა გიორგის ...

¹ მაგრამ ქართული ეკლესია არ ექვემდებარება კონსტანტინოპოლის, ისევე როგორც რომის ეკლესიას.

² „და ძისაგან“ – სულიწმიდასთან მიმართებაში დასავლურმა ეკლესიამ მიიჩნია, რომ სულიწმიდა „გამოვალს მამისაგან და ძისაგან“; განსხვავებით აღმოსავლური ეკლესიისაგან, რომელმაც განაცხადა, რომ სულიწმიდა გამოდის „მამა ღმრთისგან ძის მეშვეობით“.

ყველა სხვა წმინდანზე მეტად სცემენ პატივს. საღვთო წერილს ბერძნულად კითხულობენ და საეკლესიო საიდუმლოებებსაც ბერძნული წესით ასრულებენ“ (თვარაძე 2004: 141).

ჯვაროსნულმა ლაშქრობებმა საქართველოში პაპობასთან ერთიანობის გრძნობა კიდევ უფრო განამტკიცა, რაც, როგორც მურმან პაპაშვილი აღნიშნავს, უფრო გასაგები უნდა იყოს იმის გათვალისწინებით, რომ ამ დროს კონსტანტინოპოლი ლათინთა იმპერიის დედაქალაქს წარმოადგენდა და ასეთ ვითარებაში, ქართული ეკლესია არც „სქიზმას“, არც პაპობასა და არც ფილიოკვეს არ შეხედავდა ბიზანტიის თვალებით (პაპაშვილი 2019: 142).

რაც შეეხება პაპის პრიმატს, იგი არც გიორგი IV ლაშას და არც რუსუდანს სადავო საკითხად არ უქცევიათ. პირიქით, მოცემულ მომენტში რუსუდან მეფე კათოლიკურ სამყაროსთან უფრო ღრმა კავშირისკენ მიისწრაფოდა, როდესაც კათოლიკე მისიონერებს იწვევდა საქართველოში.

ჩვენ მიერ შესავალში დასმულ მეორე მთავარ კითხვაზე საპასუხოდ ვიტყვით: ქართული ეკლესიის რომის ეკლესიასთან შენარჩუნებული კავშირის ერთ-ერთ პირველ დამადასტურებელ ფაქტად შეგვიძლია მოვიყვანოთ რუსუდან მეფესა და პაპს შორის არსებული მიმოწერა. კერძოდ, მეფის მიერ გამოყენებული მიმართვის ფორმა. 1223 წლით დათარიღებულ წერილში რუსუდან მეფე პაპს ამგვარად მიმართავს: „უნმინდეს პაპს, ყველა ქრისტიანის მამას და მეუფეს, წმინდა პეტრეს საყდარზე მჯდომარეს ... თქვენი ერთგული მხევალი და ასული უმდაბლესად გიკრავთ თავს...“ (თამარაშვილი 1902: 8). მიხეილ თამარაშვილის თქმით (ვფიქრობთ, სავსებით სამართლიანად), საქართველოს ეკლესიასა და პაპს შორის მჭიდრო კავშირი და ერთობა რომ არ არსებულიყო, მეფე მას მსგავსი ფორმით არ მისწერდა და არც ალუთქვამდა პალესტინაში მთელი ჯარით საომრად წასვლას (წერილში სწორედ ამაზეა ძირითადად საუბარი)¹ (თამარაშვილი 1902: 8). გარდა ამისა, აუცილებლად უნდა აღვნიშნოთ, რომ რთული დასანახია რუსუდანის მხრიდან პაპისადმი ასეთი მიმართვა გარკვეული პოლიტიკური მიზნის აღსრულებით ავსხნათ, ვინაიდან ამ პერიოდში მსგავსი საჭიროება საქართველოს ჯერ არ ედგა.

¹ მიხეილ თამარაშვილი აქ აგრძელებს და ვითარების სიცხადის უკეთესად გამოსაკვეთად ამატებს, რომ რომის ეკლესიისაგან განკვეთილები ოსმალთა მხარესაც იჭერდნენ და მათ ეხმარებოდნენ ქრისტიანებთან საბრძოლველად – ნათელ მაგალითად მას ბერძნებიც მოჰყავს.

ვითარება იცვლება მას შემდეგ, როცა საქართველოს საგარეო საფრთხე დაემუქრა. კერძოდ, 1225-1230 წლებში ჯალალ ად-დინის შემოსევის შემდეგ უკვე ჩნდება კავშირის გაძლიერებისა და წმინდა ტახტის სახით შესაძლო მოკავშირის ძებნის საჭიროება. ამასთან, კავშირში ისიც საგულისხმოა, რომ 1233 წლის 11 აპრილის ბულით „Cum sit omnis“, პაპი გრიგოლ IX ჯაკომო და რუსანოს მის მეგობრებთან ერთად სპეციალური დავალებით აგზავნის აღმოსავლეთის ქვეყნებში, მათ შორის საქართველოშიც (ტაბაღუა 1987: 16).

შედეგად, უკვე 1234 წლისათვის, საქართველოში ჩამოდის ფრანცისკელთა ახალი მისიონი და 1234 წლის 16 აპრილს პაპი რუსუდან მეფეს უგზავნის წერილს, რომელსაც არც თავსა და არც ბოლოში არ აქვს აღნიშნული ზუსტი ადრესატი. მხოლოდ იწყება წინადადებით: „საქართველოს უბრწყინვალეს მეფეს“ (ტაბაღუა 1984: 82).¹

წერილი, ამასთანავე, ფაქტობრივად უნდა აღვიქვათ, როგორც პაპის პასუხი და ერთგვარი გაგრძელება კვლავ მისიონერთა საშუალებით პაპთან რუსუდანის მიერ გაგზავნილი და ჩვენამდე მოუღწეველი გზავნილისა. იგი უმეტესწილად ანგარიშ-ვალდებულებების გადასაცემ ხასიათს ატარებს. გრიგოლ IX მეფეს მოახსენებს, რომ როგორც ჯაკომოსგან შეუტყვია, იგი მქადაგებლებს ქვეყანაში კარგად, პატივისცემით ეპყრობა და ამიტომ ევალება, რომ ახალი გამოგზავნილი მისიონერებიც იმავე სიყვარულით მიიღოს (ტაბაღუა 1984: 82). წერილის შინაარსიდან გამომდინარე, შეგვიძლია გამოვითქვანოთ სამი მთავარი დასკვნა, რაც პირდაპირი წყაროებითა და ცნობებით არ ჩანს. მივყვეთ და განვიხილოთ ისინი თანმიმდევრულად.

უპირველეს ყოვლისა, გარკვეულწილად ხერხდება რუსუდანის ჩვენამდე არ მოღწეული წერილის შინაარსის დაახლოებითი დადგენა. ჩვენი აზრით, მას რომ გაეგზავნა თხოვნა ეკლესიათა გაერთიანების შესახებ, პაპის აღნიშნული პასუხი სულ სხვა ფორმის იქნებოდა. უდავოა, ასეთ შემთხვევაში, მასში საუბარი იქნებოდა იმ აუცილებელ პირობებსა და ურთიერთვალდებულებებზე, რომელთა დაცვაც მოსალოდნელი უნდა ყოფილიყო ორივე მხარისაგან. მაგრამ წერილში ამ თემაზე გაკვრიტაც არაფერია ნახსენები, რაც გვაძლევს იმაზე ფიქრის საშუალებას, რომ მხარეებისაგან არათუ სურვილი, საჭიროებაც კი არ ყოფილა ეკლესიათა უნიისათვის.

რუსუდანი, როგორც ჩანს, არც საგარეო მტრების წინააღმდეგ დახ-

1 აღსანიშნავია, რომ წერილის თარიღს სწორედ ილია ტაბაღუა ადგენს.

მარებას სთხოვდა პაპს, რასაც შეიძლება ახსნა მოვუძებნოთ. წერილი გვაძლევს შემდეგ საინტერესო ინფორმაციას: „... გაიგე და ყურადღება მიაქციე იმას, რომ ვინც დღეს იცავს პატრებს ერეტიკოსთა უმართლო შეურაცხყოფისაგან, კათოლიკურ ეკლესიას შეამკობს კიდევ უფრო ცხადი მშვენიერებით ... (ბერები) ლეგატებად მიდიან ქრისტიან ხალხებთან, იმათთანაც, ვინც არ ცნო უფალი და მის ნეტარ სახელს ამაოდ არ მოიხსენიებს“ (ტაბალუა 1984: 185).

დაისმის კითხვა: ვინ იგულისხმებიან „ერეტიკოსებში“? პროფ. მურმან პაპაშვილის აზრით, ესენი არიან ირანსა და შუა აზიაში მცხოვრები ნესტორიანელები. ამ კატეგორიაში არ უნდა შედიოდნენ თავად ქართველები, ვინაიდან ამ შემთხვევაში პაპი სიტყვა „ერეტიკოსის“ მაგივრად გამოიყენებდა ტერმინ „სქიზმატიკოსს“, როგორც ბერძნული „სქიზმის“ მიმდევრებს (პაპაშვილი 2019: 150).

აქედან გამომდინარე, მოცემული წყაროდან ჩვენ დანამდვილებით ვიგებთ, რომ მისიონერები იგზავნებოდნენ სწორედ ერეტიკოსებს შორის ქრისტიანობის საქადაგებლად და არა ქართველების კათოლიკობაზე მოსაქცევად. ეს იმას ნიშნავს, რომ რომაულ და ქართულ ეკლესიას შორის არ იგრძნობოდა გათიშულობა, რადგან არცერთი მხარე არ საუბრობდა ეკლესიათა გაერთიანებაზე.

პაპმა გრიგოლ IX-მ გამოგზავნილ მისიონერებს წერილი (რომელიც ამავედროულად ინსტრუქციასაც წარმოადგენდა – თუ როგორი ქმედებები უნდა განეხორციელებინათ ქვეყანაში) გამოატანა, რომელიც იუწყებოდა: „დარწმუნებული ვართ, რომ ღირსეულად ასრულებთ თქვენს მოვალეობას... და იღწვით, რომ უფლის ძირებიდან ამოძირკვით სარეველა... მზად ვართ, გიბოძოთ უფლება: დასახელებულ მიწებზე აზიაროთ ეკლესიიდან განდევნილები“ (ტაბალუა 1987: 83). ეს კიდევ ერთხელ ადასტურებს ჩვენ მიერ გამოთქმულ თვალსაზრისს.

წამოჭრილი საკითხის ერთგვარ კულმინაციურ ნაწილს წარმოადგენს 1240 წლის 13 იანვრით დათარიღებული წერილი, რომელიც კვლავ მხოლოდ პაპის მხარეს წარმოადგენს და მისი შინაარსიდან გამომდინარე, უფრო დამაჯერებელს ხდის ჩვენს თვალსაზრისს. როგორც ირკვევა, 1240 წლამდე რუსუდან მეფემ პაპ გრიგოლ IX-ს წერილი გაუგზავნა, რომელიც, ჩანს, ისევ ჯაკომო და რუსანომ ჩაიტანა რომში (პაპაშვილი 1995: 84). ადრესატის პასუხიდან ვარკვევთ, რომ რუსუდანი ითხოვდა მონღოლების წინააღმდეგ სამხედრო დახმარების აღმოჩენას და ეკლესიათა გაერთიანებას (პაპაშვილი 2019: 159).

პირველ შემთხვევაზე პაპი დანაწიებით აღნიშნავს, რომ მისი მხედრობა ვერ შეძლებს საქართველოს დახმარებას: „აწ, საყვარელნო შვილნო, ნუღარ გაგიკვირდებათ, თუ რომის ეკლესიის მხედრობა არ მოდის თქვენ შესაწევნელად თათრების წინააღმდეგ. სარკინოზნი, რომლებსაც სირიაში ვეომებით, არ გამოუშვებენ მანდეთ ჩვენს მხედრობას“ (თამარაშვილი 1902: 16). ხოლო მეორე საკითხთან მიმართებაში, პაპი წერს: „რაც შეეხება იმას, რომ თქვენ გვთავაზობთ და ითხოვთ – თქვენი სულიერი სახლი შეუერთოთ ჩვენს სახლს, ჩვენ ვაქებთ თქვენს დიდებულებას, რადგანაც ეს სურვილი უფრო ძლიერად და სათანადოდ მოემსახურება თქვენს ხსნასა და თქვენს მიმართ ჩვენს სიხარულს“ (ტაბაღა 1984: 189-190). მიხეილ თამარაშვილი ამ ცნობასთან დაკავშირებით ამბობს, რომ ჯერ მხოლოდ პაპის ამ სიტყვებით ხაზი ესმევა ქართული ეკლესიის რომაულ-კათოლიკე ეკლესიასთან „გაყრას“, რუსუდანი კი სწორედ ეკლესიების გაერთიანებას ითხოვდა (თამარაშვილი 1902: 17). საკითხის ამგვარად დასმა მართებულად არ უნდა მივიჩნიოთ. შეგვიძლია მხოლოდ ვთქვათ, რომ ამ ნაბიჯის გადადგმით ხაზი ეკლესიებს შორის ნამდვილად არსებულ განსხვავებებს გაესვა, რომლებსაც ყურადღებას ამ ეპიზოდამდე არც ერთი მხარე არ აქცევდა. გარდა ამისა, უკვე აღნიშნული მტრის საფრთხის ფაქტორი, ამ შემთხვევაშიც გადამწყვეტ როლს ასრულებდა ქართველი მონარქისათვის.

რუსუდან მეფის მიერ მიღებული ეს გადაწყვეტილება სრულიადაც არ ნიშნავდა, რომ ქართული ეკლესია კარგავდა თავის დამოუკიდებლობას. ეს მხოლოდ და მხოლოდ იმისათვის კეთდებოდა, რომ ქართველებს კიდევ უფრო გაემყარებინათ კავშირი რომის წმინდა ტახტთან და გაეძლიერებინათ დამპყრობლის, აწ უკვე მონღოლთა, წინააღმდეგ რეალური, ძლიერი მოკავშირის შეძენის შესაძლებლობა.

მონღოლთა უღელქვეშ მოქცეულ საქართველოში მისიონერთა მოღვაწეობის (მიუხედავად იმისა, რომ არ შეფერხებულა) ფორმამ სახე იცვალა. ქვეყანაში შექმნილი რთული და განსხვავებული ვითარების გამო, ვინაიდან ვერ მოხერხდა რომის წმინდა ტახტისაგან მოსალოდნელი დახმარების მიღება, ფრანცისკელთა ორდენის საქმიანობა ქვეყანაში მომდევნო ეტაპებზე სხვა მიზნებით და პრინციპებით გვევლინება.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე დავასკვნით: პირველი – ქართული ეკლესია ოფიციალურად არ იმყოფებოდა რომის წმინდა ტახტთან განყოფაში, არამედ ინარჩუნებდა მასთან (საჭიროების თუ მის

გარეშე) ლოიალურ დამოკიდებულებას და ბერძნების მსგავსად არ აწარმოებდა დავას დოქტრინალურ საკითხებზე; მეორე – ფრანცისკელთა საქართველოში გამოჩენა თავდაპირველად დაკავშირებული იყო თავად მისიონერი ბერების პირად ინიციატივასთან; რუსუდან მეფემ ორდენის პრინციპებში საქართველოსათვის სასარგებლო ფაქტორები დაინახა და ისინი საკუთარი ინიციატივით მოიწვია საქართველოში; მესამე, მართალია, საქართველოს მეფისა და რომის პაპის (შესაბამისად ორდენის) ინტერესები ერთმანეთს სრულად თუ არ ემთხვეოდა, ერთმანეთის საწინააღმდეგოს მაინც არ წარმოადგენდა და ორივე მხარის მთავარ მიზანს წარმოადგენდა ქრისტიანობის განმტკიცება. ამასთან მიმართებაში სამართლიანად შენიშნავს გაბრიელე ბრაგანტინი, როდესაც ამბობს: „არც ერთ პაპს არ მიუვლენია მისიონერი ან თავისი დელეგატი საქართველოში იმ მიზნით, რომ დაეარსებინა კათოლიკე ეკლესია. ამ მისიას მიმართავდნენ მხოლოდ უკვე ცოცხალი რწმენის გასაძლიერებლად, კრიზისის ან სხვადასხვა „მტრების“ შემოტევისას და რომის ეპისკოპოსებთან კავშირის გასაძლიერებლად...“ (ბრაგანტინი 2018: 25-26); მეოთხე, მისიონერები საქართველოს მიიჩნევდნენ იმ ბაზად, საიდანაც ქართველ სუვერენთა მხარდაჭერით შესაძლებელი ჩანდა კათოლიკობის გავრცელება აღმოსავლეთში, კერძოდ მონღოლებში, საქართველოსა და რომის პოტენციურ მტრებში.

გამოყენებული ლიტერატურის ნუსხა:

- ▶ ბრაგანტინი 2018: ბრაგანტინი გაბრიელე, კათოლიკე ეკლესია საქართველოში მეცამეტე საუკუნიდან არსებობს? კათოლიკური მემკვიდრეობა საქართველოში, N21, თბილისი: სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2018, გვ. 19-32;
- ▶ თამარაშვილი 1902: თამარაშვილი მიქელ, ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის. ნამდვილის საბუთების შემოტანითა და განმარტებით (XIII საუკუნიდგან ვიდრე XX საუკუნემდე), ტფილისი: ავტორის მიერ გამოცემული, ელექტრ. საბეჭდი სტამბა ქართ. წიგ. გამ. ამხ., 1902;
- ▶ თვარაძე 2004: თვარაძე ალექსანდრე, საქართველო და კავკასია ევროპულ წყაროებში: XII-XVI საუკუნეთა ისტორიოგრაფიული და კარტოგრაფიული მასალის საფუძველზე. თბილისი: „სეზანი“, 2004;
- ▶ პაპაშვილი 1995: პაპაშვილი მურმან, საქართველო-რომის ურთიერთობა. თბილისი: „აღმაშენებელი“, 1995;
- ▶ პაპაშვილი 2019: პაპაშვილი მურმან, საქართველო დასავლეთის

აღმოსავლური პოლიტიკისა და ეკლესიათა უნიის კონტექსტში (XIII-XIV საუკუნის 30-იანი წლები). თბილისი: „საჩინო“, 2019;

- ▶ ტაბაღუა 1984: ტაბაღუა ილია, საქართველო ევროპის არქივებსა და წიგნსაცავებში. ტ. I, თბილისი: „მეცნიერება“, 1984;
- ▶ ტაბაღუა 1987: ტაბაღუა ილია, საქართველო ევროპის არქივებსა და წიგნსაცავებში. ტ. III, თბილისი: „მეცნიერება“, 1987;
- ▶ Golubovich 1906: Golubovich Girolamo, Biblioteca Bio-Bibliografia della Terra Santa e dell’Oriente Francese, T. I, Firenze, Collegio di S. Bonaventura, 1906;
- ▶ Marcellino 1858: Marcellino da Civezza, Storia universale delle Missioni Francescane, vol. II, Roma, Tipografia Tiberina, 1858;
- ▶ Waddingo 1732: Waddingo Luca, Annales minorum seu trium ordinum a S. Francisco Institutorum auctore, T. II, Romae, Typis Rochi Bernabo, 1732;
- ▶ Gratien 1928: Gratien de Paris, Histoire de la fondation & de l’évolution de l’ordre des frères mineurs au XIIIe siècle, Paris, Gembloux, 1928;
- ▶ Paviot 2009: Paviot Jacques, L’idée de croisade à la fin du moyen âge, In: Comptes rendus des séances de l’Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, 153e année, N. 2, 2009, გვ. 865-875;
- ▶ Richard 1977: Richard Jean, La papauté et les missions d’Orient au Moyen-Âge (XIII-XIVème siècle), Rome, École Française de Rome, 1977;
- ▶ Гусев 2007: Гусев Игорь Евгеньевич, История орденов средневековья, Минск: „Харвест“, 2007;
- ▶ Кравцова 2018: Кравцова Елена, Францисканский орден: от апостольского движения к ученой корпорации (Франция, XIII в.). Москва: Центр гуманитарных инициатив, 2018;

Anano Natroshvili

BA program in History
Faculty of Humanities, TSU

A NEW READING OF THE ESTABLISHMENT OF THE FRANCISCAN MISSIONARIES IN GEORGIA IN A NEW MANNER (SUMMARY)

It is well known in the historiography, that the dramatical events of the Crusades were soon followed by the spread of activities lead by the Catholic missionaries’ mendicant orders. By itself, the necessity of the creation of this institution was mainly linked with the different sorts of divisions, as well as

the germinations of the heretical movements within the Catholic church. It is also undeniable that the inevitability of the missionary works was caused by the need for the Christian unity's revival. Precisely at this moment, so-called Franciscan and Dominican mendicant orders enter the scene, and from the XIII century begin their works.

After reading the written sources in a new manner it is now confirmed that the representatives of the mendicant orders in Georgia are making the start in the indicated period. Based on sources, it is stated that the propagation of the Franciscans' occupation in Georgia started in the year 1234 by the initiative of the Georgian side and was set as its object to make the papacy an ally against the foreign forces to achieve the union with the pre-schism attitude. In this context, the Franciscan missionaries were sent to Georgia not to make Georgians get under Catholicism's influence, but to preach Christianity to the heretics. In addition, Georgia's sovereign wished to confer to the country missionary rights in the interest of both sides with the missionaries' support. The Franciscans, on their part, by establishing in Georgia, wanted to transform it into a strong missionary base against Saracens and infidels. This followed the obligations (set by the Catholic father in the East Christians) according to which they should have inculcated a sense of responsibility in the local Christians and "educated" Muslims (started the missionary activities between them). This fact indicated that for this time neither side paid much attention to the existing differences between Georgian-Orthodox and Roman-Catholic churches. The Georgian church evinced the pre-schism attitude with Rome and the Apostolic see itself didn't consider the Georgian church as a participant in the schism.

With this ambience, both of the churches were preserving unity in outward appearance.